

SEMINÁŘE ČSE

DT: 330.1;330.15

klíčová slova: ekonomie přírodních zdrojů – vyčerpateľné zdroje

Vyčerpání zdrojů – 150 let jedné ekonomické diskuze

Na konci ledna 2003 uspořádala Česká společnost ekonomická svůj 43. seminář v řadě „Ekonomické teorie a česká ekonomika“; seminář byl tentokrát věnován „nadčasovému“ tématu vyčerpateľnosti přírodních zdrojů v kontextu 150leté ekonomické diskuze. Toto jistě intelektuálně zajímavé téma se snažili posluchačům představit Mojmir Hampl (Česká spořitelna) a Otakar Hevler (CCS Česká společnost pro platební karty, a. s.).

Mojmir Hampl nazval svůj příspěvek: „*Vyčerpání zdrojů – stručně dějiny jedné akademické kontroverze*“. V úvodní části M. Hampl poutavě zasvětil účastníky semináře do akademické diskuze týkající se problematiky vyčerpání neobnovitelných přírodních zdrojů a do popisu této teoretické kontroverze; toto téma jistě nepatří mezi nejdůležitější ani nejznámější oblasti záběru ekonomické vědy. Uvedl, že tato kontroverze neobsazuje trvale první strany učebnic ani klíčových ekonomických žurnálů, a i když přitahuje čas od času pozornost některých titánů ekonomické vědy, zdá se, že ti se jí věnují většinou jen okrajově, „na vedlejší pracovní úvazek“. I přesto je však tato kontroverze nesmírně zajímavá. Minimálně proto, že i při letmém mapování historie udiví tím, že se za posledních více než 150 let téměř nevyvinula, neposunula kupředu. Její argumentační pokrok je minimální. Již mnoho desítek let se v ní na obou stranách opakují stále tatáž tvrzení, tytéž předpoklady a z nich vyzovují tytéž závěry. Zdá se, že jediným hmatatelným výsledkem této diskuze je vznik nového podoboru ekonomie, tzv. ekonomie přírodních zdrojů (*natural resources economics*), který mimo jiné i této diskusi poskytuje ochranný plášť.

Ve svém referátu se M. Hampl soustředil na chronologický popis teoretického vývoje názorů na problematiku vyčerpateľných zdrojů (a jejich konfrontaci s praxí); tyto názory pracovně rozdělil – s výhodou názvosloví Umberta Eca – na tábor „skeptiků“ a „utěšitelů“. V rámci teoretických názorů byla popsána tzv. „ricardovská vzácnost“ (podle jejího autora, Davida Richarda, musí fyzická omezenost daného zdroje způsobit v dlouhém období růst ceny tohoto zdroje; tedy: omezený objem zásob zdroje je determinující veličinou a jeho cena je veličinou odvozenou) a „malthusovská vzácnost“ (veškeré zásoby daného zdroje jsou pouze ty, které jsou zmapovány a odhadnuty v daném okamžiku). Tyto teoretické koncepty jsou spolu s tzv. kategorií prověřených rezerv základním argumentačním zdrojem „skeptiků“. „Utěšitelé“ staví svůj optimistický postoj na základech učení Jevonse, který zahrnul do teoretických úvah faktor technologického pokroku.

Dále byla řečníkem představena kritika argumentační podoby „skeptiků“, kteří v celém půldruhém století nedokázali odpověď na otázku, proč se znovu a znovu objevují pesimistické úvahy o vyčerpateľnosti zdrojů, které však systematicky selhávají? Závěrem pak M. Hampl uvedl, že větší část akademické obce se přidává na stranu „utěšitelů“, pro které je základní motivací jejich postoje růst lidského poznání (chápaný jako de facto nekonečný proces, jehož nekonečnost však nemůže být zaručena).

Otakar Hevler se v druhé části semináře komplementárně zaměřil na analýzu jedné z nejdůležitějších vyčerpateľných surovin – ropy. Ve svém příspěvku, nazvaném „*Vyčerpání ropy – výzva pro budoucnost*“, navázal na teoreticko-metodologické zamyšlení M. Hampla; soustředil se na historický vývoj produkce ropy, s ním spojené odhady její vyčerpateľnosti a na rozbor nejvýznamnějších ropných šoků minulého století. Jejich pomocí pak demonstroval předpoklad, že v případě exogenního omezení produkce ropy může dojít k výraznému omezení hospodářského růstu. Daný názor byl podpořen Hamiltonovým ekonometrickým modelem, analyzujícím výše uvedený vztah na případě ekonomiky USA. Účastníci semináře byli rovněž seznámeni s vývojem stavu prokázaných světových zásob ropy ke konci roku 2001, podílu ropy na spotřebě energie ve vybraných zemích a s vývojem cen ropy od roku 1859 do současnosti. Vystoupení O. Hevlera, podle reakcí posluchačů, přineslo poněkud překvapené reakce nad tím, jak se vyvíjejí historické zásoby ropy. V samotném závěru pak řečník uvedl několik zamyšlení nad tím, jak by se k celé problematice vyčerpateľnosti ropy měli postavit spotřebitelé a ti, kdo dnes ropu vlastní.

Vystoupení obou referujících vyvolalo živou diskuzi o lidském chování a o drancování přírodního bohatství. Otázka vyčerpateľnosti ekonomických zdrojů by neměla být lehkomyšlně přehlížena, ale neměla by být ani populistickým strašákem pro současné a budoucí generace.¹

SUMMARY

JEL Classification: N50, O13, Q30

Keywords: natural resource economics – non-renewable resources

Exhaustion of Resources: 150 Years of One Economics Discussion

Luboš KOMÁREK – Czech National Bank, Prague and University of Economics, Prague (lubos.komarek@cnb.cz)

This article summarizes the main points discussed at the seminar on “The Exhaustion of Resources: 150 years of One Economics Discussion”, presented by the Czech Economic Association (CEA) in January 2003. There were two main speakers at the seminar: the first was Mojmír Hampl (Česká spořitelna, a. s.), who presented a paper on “The Exhaustion of Resources – A Short History of An Academic Controversy”. The second was Otakar Hevler (CCS Česká společnost pro platební karty, a. s.), who read a paper on “The Exhaustion of Oil? Challenges for the Future”. The presentations were largely drawn from material available in the Czech Economic Society Bulletin, No. 43, which can be found on line at www.cse.cz (a Czech-language site).

¹ Plné texty obou referátů jsou přístupné v elektronickém bulletinu č. 43 na internetových stránkách České společnosti ekonomické (www.cse.cz).

Nobelova cena za ekonomii 2002

Na počátku března 2003 se uskutečnil 44. seminář České společnosti ekonomické v řadě „Ekonomické teorie a česká ekonomika“, který byl – jako březnové semináře již tradičně – věnován představení díla posledních laureátů Nobelovy ceny za ekonomii, tentokrát pro rok 2002. Toto nejprestižnější ocenění v oblasti ekonomie, které nese oficiální název „Cena Švédské národní banky za rozvoj ekonomické vědy na památku Alfreda Nobela“¹, bylo pro minulý rok uděleno dvěma americkým ekonomům. V abecedním pořadí jde o *Daniela Kahnemana* (amerického ekonoma izraelského původu působícího na Princeton University v USA) a *Vernona L. Smithe* (působícího na George Mason University v USA). Cenu společně získali za svůj přínos k rozvoji tzv. „experimentální ekonomie“.

Řečníky semináře, kteří se ujali nelehkého úkolu dílo posledních laureátů Nobelovy ceny stručně představit, byl Michal Skořepa (ČNB a IES FSV UK) a Ondřej Rydval (CERGE-EI).

Michal Skořepa seznámil auditorium s dílem Daniela Kahnemana v referátu, který byl poutavě nazván: „*Daniél Kahneman aneb Jak nedělat ekonomii, a přesto za ni dostat Nobelovu cenu*“. V úvodní části M. Skořepa citoval oficiální odůvodnění Královské švédské akademie věd pro udělení Nobelovy ceny D. Kahnemanovi za to, že „integroval poznatky psychologického výzkumu do ekonomické vědy, zejména pokud se týká lidského uvažování a rozhodování za nejistoty“. Podle Královské akademie položily Kahnemanovy výsledky základy nového výzkumného oboru, protože ukázaly, že v lidském myšlení může docházet ke zkratům, které vedou k systematickému porušování základních principů teorie pravděpodobnosti.

Představení Kahnemanova přínosu řečník rozčlenil do dvou obecných tematických okruhů, které lze označit a zároveň podle pořadí, v němž se jim Kahneman věnoval, seřadit jako „uvažování“ a „porovnávání alternativ“.² V rámci prvního tematického okruhu byly nejprve vysvětleny základní pojmy – uvažování a heuristika (ta dále byla rozčleněna na heuristiku reprezentativní, dostupnostní a kotevní), včetně uvedení ilustračních příkladů. Takto „vybavení“ mohli posluchači lépe porozumět popisu druhého, navazujícího tematického okruhu – problematice porovnávání alternativ. Jak M. Skořepa zdůraznil, Kahneman (a Tversky) významně zasáhl(i) také do vývoje poznání v této oblasti, a to konkrétně v případě porovnávání alternativ za nejistoty. Jde o úlohy, v nichž výsledky akcí závisejí na tom, který z více stavů okolí nastane (což jedinec předem s jistotou neví a není ani schopen ovlivnit). Nejvýznamnějším Kahnemanovým počinem v tomto směru byla formulace tzv. prospektové teorie (*prospect theory*). Prospektová teorie je považována za hlavního konkurenta v ekonomii všeobecně používaného Neumannova-Morgensternova modelu maximalizace očekávaného užítku.

Závěrečná část vystoupení M. Skořepy obsahovala kritické zhodnocení Kahnemanových příspěvků k poznání psychologických základů ekonomických modelů a řečníkovo hodnocení Kahnemanova díla. Zde M. Skořepa zdůraznil, že Kahne-

¹ Viz <http://www.nobel.se/> a <http://www.nobel.se/economics/laureates/2002/index.html>.

² Sláva spojená s udělením Nobelovy ceny z části jistě patří i A. Tverskému, neboť v podstatě všechny příspěvky v obou okruzích publikoval Kahneman společně s A. Tverským.

manovy výsledky vedly po svém zveřejnění k mnoha podnětným polemikám, vzbudily řadu ohlasů a byly a jsou inspirací pro výzkum dalších psychologů a v posledních letech čím dál častěji také ekonomů. V těchto pracích se na datech z laboratoře i z každodenní praxe často potvrzují pojmy, které zavedli Kahneman (a Tversky), byť mnohé z těchto pojmů se původně opíraly o pokusy, které jsou dnes už považovány za metodicky překonané. Kahneman se tak stal jedním ze zakladatelů celého nového a v současnosti prudce se rozvíjejícího odvětví ekonomie nazývaného nejčastěji *behaviorální ekonomie*. Proto Danielu Kahnemanovi jistě Nobelova cena za ekonomii právem náleží, ačkoli ekonomem vlastně nikdy nebyl.

Ondřej Rydval v druhé části semináře navázal na vystoupení věnované D. Kahnemanovi analyticky-deskriptivním vystoupením o životě a díle Vernona Smithe pod názvem: „*Vernon Smith: K čemu nám (ne)poslouží ekonomická laboratoř*“. Po stručném laureátově curriculum vitae O. Rydval citoval oficiální odůvodnění Nobelovy ceny, které jistě výstižně charakterizuje laureátův přínos ekonomické vědě: „[...] (Smith) položil základy pro experimentální ekonomii jako obor. Vyvinul řadu experimentálních metod a vytvořil standard pro to, co dnes představuje spolehlivý laboratorní experiment. Jeho vlastní práce demonstrovala důležitost různých tržních institucí (např. toho, jak výnosy z aukcí závisejí na aukční metodě). (Smith) také popularizoval takzvané „testy vzdušným tunelem“, při kterých se různé alternativy tržního designu testují nejdříve v laboratorním prostředí a až poté jsou implementovány v praxi (týká se to např. deregulace trhu s elektřinou). Jeho práce je příkladná v zavádění experimentu jako nedílné součásti empirické ekonomické analýzy.“

Dále se O. Rydval postupně soustředil na centrální téma Smithovy práce, tedy na tržní mechanismy a rámcové objasnění metodologie a metody vzdušného tunelu. Především v těchto oblastech jsou důležité Smithovy rané přínosy, které V. Smithe drží na pomyslném teoretickém výsluní dodnes.

Vernon Smith rovněž spoluzaložil experimentální ekonomii a velkou měrou přispěl k jejímu rozvoji a popularizaci. Především díky němu jsou výsledky experimentů přijímány se stále větší důvěrou, a to jak akademiky, tak vládními institucemi. I přesto zůstává řada nezodpovězených a kontroverzních otázek v oblasti aplikovatelnosti experimentálních poznatků v praxi. Možná právě to činí z experimentální ekonomie tak přitažlivou disciplínu.

Z vystoupení referujících i z poměrně bohaté diskuze vyplynulo, že poutavé představení oblasti experimentální ekonomie auditorium zaujalo a obohatilo, což bylo patrné jak z veřejně prezentovaných, tak i z po semináři vedených diskuzí.³

Luboš KOMÁREK*

³ Plné texty obou referátů jsou přístupné v elektronickém bulletinu č. 44 na internetových stránkách České společnosti ekonomické (www.cse.cz).

* poradce člena Bankovní rady České národní banky, přednášející na Vysoké škole ekonomické (katedra měnové teorie a politiky) v Praze a výkonný tajemník České společnosti ekonomické (lubos.komarek@cnb.cz)

SUMMARY

JEL Classification: C90, D10, P52

Keywords: Nobel Prize – experimental economics

The Nobel Memorial Prize Laureats 2002

Luboš KOMÁREK – Czech National Bank, Prague; The University of Economics, Prague (lubos.komarek@cnb.cz)

The article summarizes the main points discussed at the seminar on “The Nobel Memorial Prize Laureates 2002,” held by the Czech Economic Association in March 2002. There were two main speakers at the seminar: The first was Michal Skořepa (Czech National Bank and Charles University), who presented a lecture on the work of 2002 Nobel Memorial Prize in Economic Science co-winner Daniel Kahneman, and the second speaker was Ondřej Rydval (CERGE-EI), who summarized the main ideas of the work of the 2002 Nobel prize co-winner, Vernon Smith. The presentations were largely based on material available in the Czech Economic Society Bulletin no. 44, which can be found on the Internet at www.cse.cz (a Czech-language site).